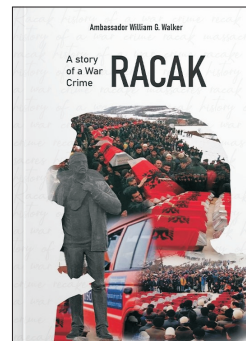

Walker, William G.

Racak – A Story of a War Crime

(Pristina, Dukagjini Publishing House, 2024.

ISBN 978-9951-05-936-7)

„Dick, búcsút inthetsz a Nobel-békedíjdnak.”¹

Koszovó egyik legfontosabb nemzeti emlékhelye Reçak – szerb nevén Račak – település határában fekszik. A gondosan karbantartott egyensírok közelében, az ívelt falú emlékművön az 1999. január 15-én itt meggyilkolt albánok arcásai kaptak helyet, születésük napjának változatos, míg életük végének egyhangú dátumaival. Kissé távolabb egy méretes szobor áll. Hasonló azokhoz az UÇK²-s gerillákat ábrázoló emlékművekhez, amelyekkel sokfelé találkozni Koszovóban. Ez esetben azonban a szikár férfi vonásai elárulják nyugati kivoltát. Ott jártamkor egy unatkozó helybeli kiskamasz néhány méter távolságból már percek óta követett a tekintetével, amikor – sejtésemet megerősítendő – odaléptem hozzá, s a szoborra mutatva megkérdeztem, hogy kit ábrázol. Csodálkozva-méltatlankodva egyetlen szót vetett oda válaszul: Walker!

William Graham Walker, az EBESZ 1998–1999-es, rövid életű Koszovói Ellenőrző Missziójának (*Kosovo Verification Mission* – KVM) vezetője egyike azoknak a nyugati szereplőknek, akiket a koszovói albánok az 1990-es évek óta hősként tisztelnek. (2025. január 15-én a koszovói kormány finanszírozásával megjelent életrajzának pristinai bemutatóján a biztonságiaknak komoly kihívást jelentett, hogy – az influenzajárványra is tekintettel – távol tartsák a 89 éves szerzőt a hálás albánok ölelésétől.) Más részről Walker önéletrajzi könyvének már a címadása is sejteti, az amerikai diplomata szintén kiemelt jelentőséget tulajdonít életében a Koszovóban töltött időszaknak.

A több mint 80, általában alig néhány oldalas fejezetre tagolt mű előszavának és bevezetésének gondolatai Walker karrierjének főbb mozzanatait, az 1990-es évek végi koszovói helyzetet, illetve a „račaki mészárlás” között csaponganak, előre vetítve számos, később alaposabban is körüljárt témát. A szerző a Bevezetés utolsó bekezdését ugyanakkor egy filozofikusabb gondolatmenetnek szenteli. A történelemírás paradoxonáról elmélkedik, miszerint egy eseményről a végső szót általában olyanok mondják ki, akik nem voltak annak részesei, illetve sokszor

1 William Walkernek, az EBESZ Koszovói Ellenőrző Missziója vezetőjének tulajdonított mondat, amelyet Richard Holbrooke-hoz, az amerikai elnök balkáni különmegbízottjához intézett a tragikus Račak-i események másnapján. In Walker, William G.: *Racak: A Story of a War Crime*. Pristina, Dukagjini Publishing House, 2024. 259.

2 Ushtria Çlirimtare e Kosovës – Koszovói Felszabadítási Hadsereg. Az 1990-es években aktív albán gerillahadsereg.

jelen sem voltak – jellemzően újságírók, történészek. A saját beszámolója ezzel szemben egy résztvevő, döntéshozó helyzetben lévő szemtanú perspektíváját tárja fel. Könyvével a célja, hogy ezzel a több mint két évtizedig „érlelt” történettel hozzájáruljon a rácsai események emlékeztetéséhez.

A következő 75 oldal a lineáris életrajzírás hagyományait követve vezet végig a szerző első 62 évén. Skót szüleinek az Amerikába történő emigrálásról hozott döntésétől követhetjük nyomon családjá megpróbáltatásait, majd a fiatal Walker útkeresését, amely végül egy változatos, kalandos diplomáciai karrierben teljesedett ki, melynek során külszolgálatait főképp Közép- és Dél-Amerikában töltötte. Bár az erről szóló fejezetek (célszerűen) kissé elnagyoltak, mégis érdekes adalékokkal szolgálhatnak az ezen térségek, illetve a hidegháborús amerikai külpolitika iránt érdeklődők számára is. Walker – miközben érintőlegesen kitér saját magánéletének fordulataira is – érdekfeszítően villantja fel az egyes állomáshelyein jellemző diplomáciai kihívásokat, és oszt meg meglepő, esetenként kifejezetten bennfentes sztorikat az olvasóval. Nem hallgatja el a washingtoni külügy melléfogásait, visszaéléseit sem, s előszeretettel válaszol fel – sokszor „politikailag kevésbé korrekt” – jellemrajzokat kortársairól.

A könyv utószava szerint az alapvetően „Račakra” koncentráló műben Walker az életrajzát olyan szempontból kísérelte meg az olvasók elé tárni, hogy abból kiderüljön, milyen előzmények vezettek ahhoz, ahogyan a koszovói albán civilek holttesteinek felfedezését követően cselekedett. Ennek fényében az egyik legrelevánsabb tapasztalásának a salvadori nagykövetsége időszakában, 1989-ben a jezsuiták ellen elkövetett „hamis zászlós” – az amerikai kormány által támogatott helyi haderő elit egysége által elkövetett, de baloldali gerilláknak tulajdonított – gyilkossági ügy tekinthető. Az olvasó ennek a fejezetnek az olvasásakor önkéntelenül is párhuzamot von Walker az FMLN lázadócsoport tagjainál tett látogatása, illetve Koszovóban az UÇK gerilláival folytatott interakciói között.

A Balkánra – egészen pontosan a kelet-horvátországi Vukovárra – először a könyv 100. oldala körül „érkezünk meg”. A szerzőt 1997-ben a korábbi, háborús zónákban szerzett tapasztalataira tekintettel nevezték ki az ENSZ UNTAES missziójának vezetőjévé. (A diplomata ugyanakkor maga is úgy értékeli, hogy Latin-Amerikával szemben a Balkánon sokkal komplexebb kihívásokkal, mélyen a történelemben gyökerező problémákkal szembesült.) A misszió célja a térség szerb lakossága Horvátországba történő békés reintegrálódásának támogatása volt. Walker ebben az időszakban számos olyan nemzetközi, illetve szerb szereplővel került kapcsolatba, akikkel sorsuk a későbbiekben, Koszovó kapcsán is összefonódott. Köztük volt maga Slobodan Milošević szerb elnök is, akivel kapcsolatban a szerző megjegyzi, hogy ekkor még „szinte kedvelte”. Kifejti ugyanakkor, hogy ezt – és a misszió sikerét is – nagyban segítette, hogy kettejük célja tulajdonképpen megegyezett: meggátolni, hogy a horvátországi szerbek tömegesen Szerbiába települjenek. Ezen gondolatok leírása azért is lehetett fontos Walker teljes „életművét” tekintve, mert megerősítik, hogy eredendően nem volt szerb-ellenes beállítottságú, amikor 1998 októberében, egy hirtelen jött telefonhívásnak köszönhetően az EBESZ Koszovói Ellenőrző Missziójának élén találta magát.

Az életrajz ezen a ponton tempót vált: Walker összesen 140 oldalt szentel az 1998 októbertől 1999. január 15-ig történeteknek. Mozzanatról-mozzanatra követhetjük végig, hogy milyen nehézségekkel járt a többnemzetiségű misszió megszervezése, betekinthetünk egyebek mellett abba is, hogyan konfrontálódhatnak egyes résztvevő nemzetek érdekei a közös céllal. Ami ebben az esetben nem kevesebb volt, mint betartatni a konfliktusban álló felekkel a Holbrooke amerikai különmegbízott és Milošević szerb elnök megállapodása eredményeképp beállt fegyverszünetet, lehetővé téve a lakóhelyüket elhagyni kényszerült koszovói lakosok hazatelepülését, végső soron biztosítani a politikai rendezést célzó tárgyalások feltételeit. Mindezt úgy, hogy a Holbrooke–Milošević megállapodást sohasem rögzítették írásos formában, a zárt ajtók mögött folytatott tárgyalásokba a koszovói gerillákat nem vonták be, az EBESZ alkalmazottai pedig nem viselhettek fegyvert (a biztonságukat ugyanis Szerbia „garantálta”)...

Latin-amerikai kiküldetéseivel szemben Koszovó esetében Walker viszonylag részletes kitekintést nyújt a biztonsági helyzet egykori aktualitásaiba – ám eközben az eleve tájékozottabb olvasóknak is kínál érdekes, máshonnan nem megismerhető adalékokat. Munkájának kihívásai mellett külön fejezeteket szentel például az eseményekben meghatározó szerepet kapó szerb és koszovói albán személyekkel, illetve saját stábja tagjaival ápolta kapcsolata bemutatásának. A „politikai korrektség hiánya” itt is jellemző a stílusára, érezhetően különösen ambicionálja, hogy leszámoljon Holbrooke mítoszával (az immár másfél évtizede elhunyt diplomatát öntelt, becsvágyó, a saját sikereit felnagyító figuraként ábrázolja). Nem finomodik ugyanakkor a szerb és a koszovói albán tárgyalópartnereit illetően sem, így azt sem rejti véka alá, hogy az 1999 januárjára ismét rendkívül feszültté vált helyzetért az UÇK-t is felelősség terhelte. Ezzel együtt Walker „mérlege” itt már érezhetően az albánok felé billen. A szerb féllel fenntartott kapcsolatait különösen megterhelte, hogy a misszió vezetőjeként egyre inkább aggódott munkatársai biztonságaért, Milošević azonban sem a nemzetközi ellenőrök fegyverviselésébe, sem a misszió saját mentőhelikopterének Szerbiába telepítésébe nem egyezett bele.

A könyv hátralévő részét Walker főképp a račaki mészárlás lelepleződése körülményeinek, illetve az abból következő események ismertetésének szenteli. Elmondása szerint január 15-én este, egy első ránézésre „szokványos” jelentésből értesült a „tűzszünet megsértéséről” az albánok lakta koszovói településen. A másnapi helyszíni szemlére azért kerített sort, mert a szerb fél által jelentették ellentmondtak a KVM ellenőrei által tapasztaltaknak (előbbieik állítása szerint a szerb rendőri erők Račaknál egy felfegyverzett UÇK-egységbe futottak bele, az EBESZ-ellenőrök azonban nem észlelték az UÇK jelenlétének jeleit a település környékén). Ezen felül a halottak számában tapasztalható nagyságrendi különbség (15 albán, 1 szerb) is felkeltette a misszióvezető gyanúját.

A másnapi eseményekről – az előző nap kivégzett albánok holttesteinek megtalálásáról – szóló leírásában Walker nem finomodik, meglehetősen naturális módon írja le a látottakat, azokat a részleteket és benyomásokat, amelyek egyértelművé tették számára, hogy a 45 áldozat a civil lakosság köréből került ki, és amelyek nagyhatású, mára legendássá vált nyilatkozatahoz vezettek. (A račaki eseményekről szóló médiabeszámolók segítettek a világ közvéleményét a koszovói albánok oldalára állítani, az UÇK-t korábban ugyanis széles körben terroristacsoportként könyvelték el.) Walker tárgyilagosságra törekvő beszámolóját érdemes összevetni az egykori terepszemle során szintén a helyszínen tartózkodó Kakuk György magyar újságíró által 25 évvel korábban leírtakkal: „(Walkert) körbevették az újságírók. Kérdezték: mit szól mindehhez, mit tesz az EBESZ? Ám az amerikai diplomata nem tudott válaszolni. Sápadt volt, és látszott rajta: sokkot kapott.

– Ami itt történt, az emberiség elleni bűntett – mondta Walker, félretéve a szokásos diplomáciai fordulatokat (...)”³

Egyértelmű állásfoglalása egyebek mellett azt is maga után vonta, hogy Szerbia hamarosan persona non gratának nyilvánította. Könyve hátralévő részében ennek következményeiről, a KVM kivonásának megtervezéséről, majd annak megvalósításáról olvashatóak érdekesítő részletek. A szerző beszámol arról is, hogy a szerb fél hogyan akadályozta meg a nemzetközi felkérésre érkező finn orvosszakértői csoportot a račaki holttestek helyszíni vizsgálatában, miközben a saját (szerb és belorusz) szakértőik által lefolytatott vizsgálatokkal fontos bizonyítékokat tettek értékelhetetlenné, majd méltatlan körülmények között szolgáltatták vissza az elhunytakat a hozzátartozóiknak.

Az életrajz talán legkülönlegesebb része az, ahol a szerző felidézi a Račak kapcsán a saját személyét ért kritikákat. Ezek egyike, hogy az 1999. január 16-i kijelentése egyfajta vezeklés lehetett amiatt, amit az amerikai kormány a hidegháborús Latin-Amerikában elkövetett, és

3 Kakuk György: *Koszovó – tűzfészek*. Budapest, Atheneum 2000 kiadó, 2001, 89.

aminek ő is részese volt. A másik az a széles körben elterjedt elképzelés, amely szerint maga Walker is részt vállalt abban az állítólagos CIA-műveletben, amelynek keretében tűzharcban elhunyt UÇK-sokat öltöztettek át civil ruhába, hogy ily módon ürügyet szolgáltatssanak a Jugoszlávia elleni NATO-légicsapások megindításához. Kevésbé finomkodó cáfolatában a diplomata rámutat arra, hogy ez egyebek mellett azért is képtelen állítás, mert a fagyos januári éjszakában kivitelezhetetlen lett volna a merev holttestek átöltöztetése, ráadásul úgy, hogy a sérülések és a különböző testfolyadékok okozta szennyeződések a lecserélt ruházaton és a holttestek környezetében is a „megfelelő helyre” kerüljenek.

Walker az életrajzában többször leszögezi, hogy 1999. január 16-án Račakban nem tehetett mást, mint hogy elmondta, amit látott, és mindenki más, aki ott volt vele, ugyanígy érez. Koszovó melletti tartós elkötelezettségéről tanúskodik, hogy két héttel az életrajzi könyvének bemutatóját követően, 2025. január 29-én, több mint negyed évszázaddal az események után, zárt ajtók mögött vallomást tett a Pristinai Alapbíróságon a račaki mészárlás szemtanújaként.⁴ (Az ügyben napjainkig mindössze két személlyel szemben született elmarasztaló ítélet, ám azok végrehajtását sem sikerült elérni.) Megerősítette továbbá, hogy elfogadja a számára felajánlott koszovói állampolgárságot, és kijelentette, hogy halálát követően szeretné, ha Račakban lelhetne örök nyugalomra.⁵ A február 9-i parlamenti választás hajrájában mindez kétségtelenül jelentős propagandaértékkel bírt az elmúlt négy évben kormányzó koszovói Önrendelkezés Mozgalom számára, különös tekintettel az elmúlt időszakban jelentősen megromlott amerikai–koszovói kapcsolatokra. Összességében a *Racak – A Story of a War Crime* című, angol és albán nyelven olvasható életrajzi mű valódi „csemegeként” ajánlható a Koszovó közelmúltbeli történelme iránt érdeklődőknek, de hasonlóképp hasznos esettanulmányul szolgálhat a nemzetközi kapcsolatokkal, békefenntartással foglalkozó vagy ezen területek iránt érdeklődő olvasóknak.

Lángné Petruska Szidónia

4 Kika, Ardit: *Walkeri dëshmon në gjykatë për masakrën e Raçakut*. Online: <https://www.koha.net/lajmet-e-mbremjes-ktv/walker-deshmon-ne-gjykate-per-masakren-e-recakut> (Letöltés ideje: 2025. január 30.)

5 Walker: *Do të isha krenar të varrosesha në Raçak*. Online: <https://www.koha.net/arberi/walker-do-te-isha-krenar-te-varrosesha-ne-recak> (Letöltés ideje: 2025. január 17.)